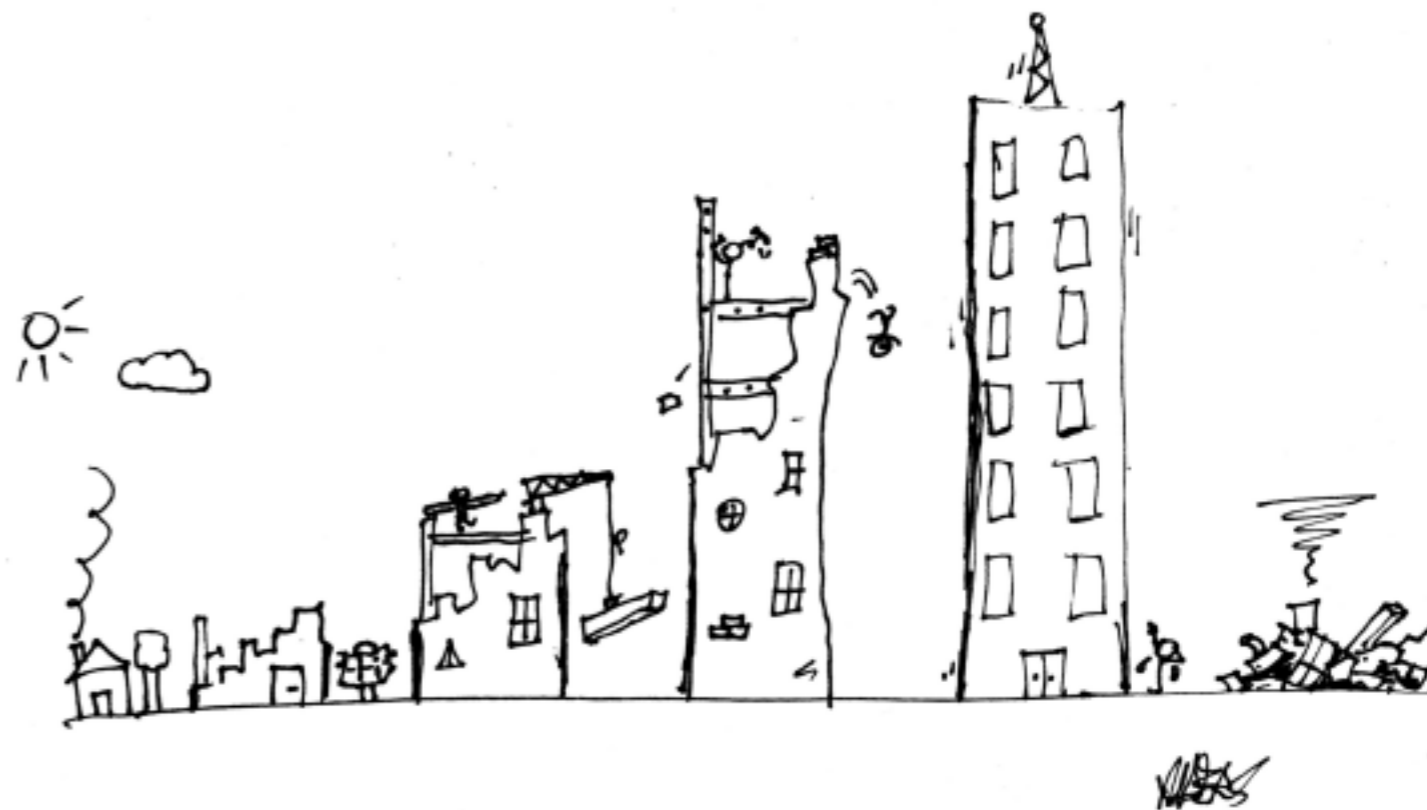

Och Ni ska va fruktsamma...

Text Erik Berg
Illustration Anders Larsson

I år håller socialdemokraterna tillväxtkongress. Tillväxt, tillväxt, tillväxt. Vilka krafter gynnas av allt prat om tillväxt? Och vilka tjänar på den? Erik Berg börjar hemma hos tillväxtfientliga Astrid, 92, i Högdalen.

ASTRID LÄGGER SMÖR i gjutjärnspannan när hon diskat av den. Hon låter smöret smälta över gaslågan och ställer sedan pannan åt sidan bredvid spisen. Så bevarar man stekytan, förklarar hon.

Astrid är 92 år, hon har bott i samma lägenhet i Högdalen sedan 1954, då området byggdes. Hon och Gunnar bildade familj när Sverige höll på att bli rikt. De har alltid haft det magert, de tre barnen fick tidigt lära sig att spara på allting. Ingenting slängdes, allt återanvändes. Astrid jobbade som sömmerska och Gunnar var järnvägare, det var inga stora löner de hade att leva på, men snåla var de ändå aldrig. Sparsamma.

Idag är Astrid den enda som bor kvar, Gunnar har gått bort och barnen rest iväg, de har gjort sina klassresor. Astrid lever på en änkepension, sparsam är hon fortfarande. Det sitter i.

MÅNGA AV HENNES möbler och prylar har följt med henne under alla de femtio åren i Högdalen. Soffmöblen, hatthyllan, köksluckorna... men även bruksföremål. På toaletten står en toalettborste i pvc-plast. Den ser omiskännligt ut som... jodå, den är från femtiotalet. "Vi köpte den när vi flyttade in", säger Astrid.

En femtio år gammal toalettborste. Kan saker verkligen hålla så länge?

STEFAN FÖLSTER SKULLE skaka bekymrat på huvudet om han såg eländet. Han skulle sucka trött och muttra något om att tanten för guds skull måste tänka på tillväxten. Man FÅR inte spara toalettborstar i femtio år. Det borde vara FÖRBJUDET.

Stefan Fölster är chefsekonom på Svenskt Näringsliv, företagets intresseorganisation. Själv tjänar han i runda slängar 100 000 i månaden och har råd att spendera sina pengar på både toalettborstar och Eurobonuspoäng.

Helst skulle han önska att alla svenskar gjorde detsamma, för det är bara om vi alla konsumerar som vi kan hålla igång tillväxten.

TILLVÄXT är ett magiskt ord inom politiken. Kalla någon tillväxtfientlig och du kommer uppleva en märklig reaktion, det är som att uttala en trollformel. Ingen vill vara tillväxtfientlig idag. Alla vill vara tillväxtens vänner.

Stefan Fölster vill det möjligen ihärdigast av alla, men Fredrik

Reinfeldt, Göran Persson och Pär Nuder står honom inte långt efter.

Så i år håller socialdemokraterna Tillväxtkongress.

I rådslaget inför kongressen har arbetarekommuner och fackklubbar runt om i landet diskuterat tillväxtens betydelse för rättvisan. Socialdemokraterna är övertygade om att tillväxt är en förutsättning för fördelningspolitik. I sammanfattningen av rådslaget konstaterar man att "en ekonomi som växer skapar förutsättningar för ökad jämlikhet och jämställdhet."

TILLVÄXT som grundförutsättning för jämlikhet alltså.

Eller uttryckt med en annan paroll, väl sliten av de borgerliga partierna: "Kakan måste växa för att vi ska ha något att fördela."

PROBLEMET ÄR BARA att det inte är sant. Den ekonomiska kaka vi har idag räcker alldeles utmärkt och kan fördelas så att vi alla kan leva gott och väl utan att behöva snåla. Om bitarna bara skars lite rättvisare. Ekonomin måste inte bli 2% större varje år för att fördelningspolitik ska vara möjlig.

Eller uttryckt med en löjligt simpel liknelse: Du fyller år och din farsa skär tårtan, han ger sig själv en jättebit och ni andra får småbitar. När du frågar vad han håller på med förklarar han att ni måste baka en större tårta om han ska kunna skära den rättvisare.

Ärligt talat: vilken jävla farsa.

PÅSTÄENDEN OM KAKOR som måste växa tjänar ett viktigt politiskt syfte: att etablera vissa bestämda gränser för den politiska debatten, som utesluter en del åsikter och legitimerar andra.

Och de har lyckats.

Att i en valrörelse påstå att hälsa är viktigare än tillväxt, är det samma som att förpassa sig själv utanför debatten. Så kan man inte säga. För alla vet ju att tillväxt är en förutsättning för allt annat. Ingen hälsa utan tillväxt. Och förutsättningen för tillväxt är, i sin tur, ett bra företagsklimat.

Det vill säga, klassisk borgerlig politik. Företagen i främsta rummet.

I VERKLIGHETEN – det vill säga utanför den politiska debattens ramar – är det dock helt riktigt att påpeka att hälsa och tillväxt i ett modernt samhälle står i motsättning mot varandra.

Den amerikanska psykologen Abraham Harold Maslow har beskrivit människans behov som en trappa, där de mest fundamentala behoven, det första trappsteget, måste tillgodoses först. När dessa är tillgodosedda kan vi inte ytterligare öka vårt välmående genom att tillgodose samma behov ännu mer, istället är det nästa steg i behovstrappan som måste tillgodoses.

Och längst ner – på första trappsteget – kommer det som vi alla behöver: mat, tak över huvudet, kläder. Maslow kallar detta för våra fysiologiska behov.

Den ekonomiska tillväxten har varit avgörande för att tillgodose

Industri

livsöden

tillväxt

aktie-

utdelning

företag

”utveckling”

lönedumpning

Droger

Oljeutsläpp

sammansmältning

just det här behovet. Genom att bygga fler lägenheter och öka industriproduktionen har Sverige blivit ett rikt land där man inte längre behöver oroa sig över sina mest fundamentala fysiologiska behov.

Men frågan är om ekonomisk tillväxt på samma sätt kan hjälpa oss att tillgodose de därpå följande trappstegen i Maslows behovstrappa? Kan våra behov av samhörighet och kärlek, respekt, uppskattning och självförverkligande uppfyllas med ekonomisk tillväxt?

Nej. Tillväxten innebär fortsatta produktionsökningar, det vill säga ökade arbetsinsatser. Vi ska arbeta mer och vara lediga mindre, när det vi behöver för att tillgodose vårt behov av kärlek och samhörighet snarare är mer fritid och kortare arbetsdag.

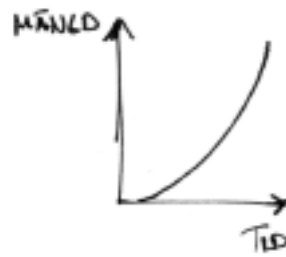
Vänsterpartiet har under några års tid drivit kravet på sex timmars arbetsdag. Det är ett krav som drastiskt skulle öka välfärden och välmåendet i landet om det genomfördes. Vi skulle få just den där ytterligare tiden vi behöver för att må bra.

Men det vore förödande för tillväxten.

Så det är bara att välja: tillväxt eller hälsa.

DEN STÄNDIGA TILLVÄXTEN kan bli vår död. Om vi vore en koloni kaniner som växte på samma sätt som vår ekonomi gör, skulle vi snart stå på undergångens brant.

Titta på det här diagrammet:

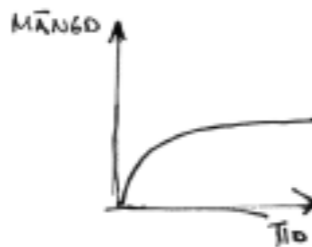
DET HÄR ÄR en exponentiell tillväxt. Från varje år ökar tillväxten med 2% relativt mot föregående års nivå. Sådär växer till exempel

en cancercell. Sådär växer också en population av kaniner på en ö där de inte har några naturliga fiender. Kaninerna gängar och blir fler och fler tills de når över gränsen för vad ekosystemet klarar av att bära. De äter sig ur huset och systemet kraschar. Kaninerna dör.

Precis såhär växer vår ekonomi. Från år till år skall tillväxten alltid ligga på samma relativa nivå, omkring 2%. I absoluta tal innebär det att tillväxten från år till år ökar. 2% av en hundralapp är två kronor första året, men 10 år senare är 2% av den då ackumulerade summan istället tre kronor.

En sådan här tillväxt är lockande för den som är dum nog att föreställa sig att det inte finns något tak. Men eftersom tillväxt i grund och botten inte är någonting annat än ett ökat användande av resurser; arbetskraft och råvaror, så finns det förstås ett tak. Och tillslut slår vi huvudet i det taket.

EN SUND TILLVÄXT så som den ser ut till exempel för en människa som växer ser ut så här:

FRÅN ATT BYGGA UPP muskler och öka vår kroppsvikt under uppväxten, övergår vi sedan, när vi nått vår idealvikt, till att istället utvecklas på andra sätt. Istället för att fortsätta öka vår kroppsvikt så ökar vi våra erfarenheter och – förhoppningsvis – vår visdom.

Istället för att växa kvantitativt växer vi kvalitativt.

Och detsamma gäller för alla friska organismer och ekosystem. Allting som fungerar som det ska har en tillväxtkurva som ser ut som den här ovan.

VARFÖR DÅ HÅLLA FAST vid en form av tillväxt som vilken biolog som helst kan se leder till en katastrof?

Kanske handlar det bland annat om att makthavarna tittar på fel mått.

De traditionella sätten att mäta ekonomisk verksamhet är kvantitativa mått. BNP – bruttonationalprodukten – berättar hur mycket som produceras och konsumeras, men BNP säger ingenting om kvalitén på det som produceras.

Man säger ingenting om hur bra glödlampor som tillverkas, bara hur många och hur fort.

MED EN kvantitativ måttstock får räkenissen många spännande siffror att bolla med och göra statistik på, men den som verkligen vill veta hur det står till i samhället får inte ut särskilt mycket av sådana siffror.

Det är ungefär som om en kostrådgivare skulle mäta hur många kilo mat vi äter, men inte veta vilken mat det är. Om det är två kilo chips eller två kilo morötter gör ju faktiskt en väldig skillnad.

Så när ekonomer mäter kvantiteten istället för kvaliteten leder det i förlängningen till att man fattar fel beslut.

För varje gång som kvalitén i tjänsterna ökat kommer kvantiteten ofelaktligen minska i ekonomernas tabeller. Om sjuksköterskan stannar längre och tittar noggrannare på varje patient hinner hon inte med att ta hand om lika många på sin runda. I ekonomernas papper syns det som en minskad effektivitet.

Det är detta snäva perspektiv ekonomer har när de påstår att den offentliga sektorn inte är lika effektiv som den privata.

SÅ SJÄLVA MÄTTSTOCKEN är alltså skev. Ekonomerna mäter fel saker. Politikerna fattar sina beslut på grundval av fel data. Politikerna tror att det är viktigt att maximera landets BNP, därför att de tror att BNP är ett mått på vår välfärd.

Men BNP är ingenting annat än ett mått på storleken av den del av utbytet av varor och tjänster i landet som involverar pengar.

Till den övervägande delen består livet – tack och lov – av varor och tjänster som vi utför gratis åt varandra.

De mäts inte i BNP.

Varje gång du håller upp dörren åt någon annan, utför du en tjänst som inte mäts med pengar och därför inte ingår i BNP. Men om vi istället anställde en kille för att hålla upp dörrar åt oss, så kommer samma tjänst plötsligt börja räknas och bli synlig i BNP.

Men frågan är då: har det ökat vår välfärd? Gör det oss lyckligare att tjänster börjar utföras mot betalning istället för att de är en naturlig del av vårt förhållande till varandra?

Nå. Ekonomerna blir i alla fall lyckligare. Och ekonomerna tror att det ökar vår välfärd.

Men för varje bit av tillvaron som förs över till att bli en del av ekonomin, försvinner i gengäld en bit av den tillvaro som inte är ekonomiserad.

En fortsatt ekonomisk tillväxt kräver att ekonomin skall fortsätta växa på bekostnad av alla andra delar av livet, sådant som ideellt arbete i föreningsliv, idrott, fritid, omsorg, vård, kärlek, vänskap.

IDAG HAR ETT BEGREPP som design kallats in under fanorna på tillväxtivrarnas korståg.

Design bär på löftet om en evig tillväxt. Designen får aldrig slut

snabbare

störst i

växande

Räntorna

Snaran dras åt

på idéer till nya former, färger och material som lockar och hetsar konsumenterna att uppdatera sina accessoarer och köpa nytt för att få den senaste och mest kontemporära designen. Även om ingenting i själva produkten egentligen förändrats.

Om utvecklingen av tekniken inuti mobilerna står stilla kan man ändå alltid lansera ett nytt greppvänligt skal och skapa en ny efterfrågevåg.

Design. Inga femtio år gamla toalettborstar eller stekpannor som håller i all evighet utan moderna produkter som är fräscha och rätt i ungefär ett år för att sedan avlösas av något nytt.

Därför hoppar vår kortväxta handelsminister högt av förtjusning när han får prata om design.

Och så kan vi alla delta i produktionen av fantastiska former, covers på gamla produkter, repriser av gamla uppfinningar, nya vändor i gamla trendriktningar... och på det viset producera oss blodiga, samtidigt som vi fortfarande inte har tid för att ta hand om oss själva och varandra.

EGENTLIGEN ÄR DET inte svårare än så här: vi vänder på begreppet.

Vad vi behöver idag för att göra något åt ohälsan är inte mer tillväxt, som socialdemokraterna menar i sitt rådslagsmaterial, utan mindre tillväxt. Vi behöver lära oss att mäta andra aspekter av välfärden. Det är knappast en slump att explosionen av ohälsotal och sjukskrivningar sammanfallit med 1900-talets största rationaliserings- och privatiseringsvåg, syftande till att skapa ny tillväxt. Åtgärden i det läget är inte att öka tillväxten ytterligare.

Istället: arbetstidsförkortning, höjda skatter för rättvisare fördelning av de resurser som finns, lägre rationaliseringstempo.

De politiska makthavarna styrs av en irrationell skräck för att vi i så fall kommer bli omsprungna. Formulerat med Carl Bildts ord i en artikel från början av 90-talet:

”Vi blir upphunna av andra länder och vi kommer dessutom att bli passerade av allt fler om vi inte förmår att lägga om kursen.”

DEN KURSOMLÄGGNING Carl Bildt syftar på i det här fallet är: mer tillväxt. Det vill säga inte alls någon kursomläggning. Men han har rätt i sak: släpper vi tillväxten som överordnat mål kan andra länder i de ekonomiska tabellerna springa om oss. Men vad gör det? Vi kortar vår arbetstid och mår bättre, lever längre och blir lyckligare.

För första gången kan vi då på allvar börja omvandla det materiella välståndet i verklig välfärd.

ASTRID I HÖGDALEN TITTAR på min nya mobiltelefon och suckar trött: ”Jag förstår ingenting längre. Allting går så fort.”

Livskvalité är också att en gammal människa ska känna att världen inte springer ifrån henne.

Att vi har tid att vänta, stanna och prata. ★

hot

trupp

Krav

vill ha